

УДК 378.147:376.352 (477)

Мусійовська Оксана Федорівна, старший викладач, кафедра іноземних мов,
Українська академія друкарства, Львів

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМБІНОВАНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розглянуті проблеми впровадження комбінованого навчання, показані його переваги порівняно з дистанційним і електронним навчанням, можливі фактори ризику у разі його використання у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: комбіноване навчання, методи навчання, дистанційне навчання, комунікаційні технології, електронне навчання, мультимедія.

Використання у навчальному процесі сучасних мультимедійних засобів, мобільного зв'язку, Інтернету стало необхідною умовою для навчання і виховання компетентного фахівця та його майбутньої адаптації до умов роботи в епоху суцільної інформатизації суспільства. Тому кожний освітній заклад намагається організувати навчальний процес так, щоб забезпечити своїм студентам якнайповніший доступ до навчальної літератури, використовуючи при цьому різні носії інформації, у тому числі, паперові, електронні, мультимедійні та доступ до Інтернет-ресурсів.

Ця тенденція спричинила появу нових форм навчання, які широко пропонуються на ринку освітніх послуг. До них належать дистанційне, електронне навчання, Інтернет-навчання та ін. Щоб зрозуміти різницю між ними і окреслити рамки застосування кожного з цих понять, необхідно дати більш точне їх визначення.

У «Положенні про дистанційне навчання» під ДН розуміється «індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1, с. 1].

«Електронне навчання – це інтерактивне навчання, при якому навчальний матеріал передається через Інтернет або локальну мережу. Воно передбачає активний обмін інформацією між усіма учасниками навчального процесу: студентами, викладачами при якнайширшому використанні сучасних мультимедійних та інших засобів масової комунікації – радіо, телебачення, а також аудіо-, теле- і відеозв'язку» [5, с. 218-221].

Інтернет-навчання може відбуватися тільки за наявності навчального

середовища, яке об'єднує роботу студентів із викладачем і між собою та надає можливість створювати інтерактивні навчальні ситуації (двосторонні відео- або телеконференції, дискусії та ін.).

Відкрите навчання дає можливість кожній людині отримати освіту незалежно від місця її проживання, віку, національності, фізичного стану та ін.

Більшість із цих форм навчання вже досить довго розробляються і досліджуються. Вони були започатковані Українським центром дистанційного навчання, окремими університетами та організаціями: Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут», Національним технічним університетом «Київський політехнічний інститут», Міжнародною академією управління персоналом, Міжнародною лабораторією і навчальним центром ЮНЕСКО/ПР Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова на базі вітчизняних та зарубіжних навчальних платформ, таких як LearningSpace, ILIAS, Moodle, WebCT, Веб-клас ХПІ та ін. Кожна з вищезазначених технологій навчання має свої переваги і недоліки й по-різному впливає на процес засвоєння знань студентами.

Паралельно з практичними розробками навчальних дистанційних та електронних курсів проводилися і теоретичні дослідження ефективності застосування сучасних технологій навчання. Результати цих досліджень висвітлено в працях В.М. Кухаренка, Н.І. Муліної, О.В. Рибалко, П.В. Стефаненка, Б.І. Шуневича та ін. [2, 3, 4, 6].

Однак, на думку Б.І. Шуневича, побудова відкритої й дистанційної освіти не узгоджується або важко узгоджується з формами організації й управління в традиційному навчанні й вимагає абсолютно інших організаційних, змістових і методичних підходів, освітніх технологій і методів контролю [6, с. 28].

Не кожен освітній заклад в Україні може забезпечити вільний доступ до Інтернету чи придбати достатню кількість сучасних мультимедійних засобів навчання. Впровадження новітніх технологій навчання значною мірою залежить від можливостей освітнього закладу, а саме, від його матеріально-технічної бази, фінансування, наявності кваліфікованих кадрів, здатних забезпечити розробку, впровадження і підтримку того чи іншого виду навчання. Тому, як правило, традиційні освітні заклади обмежуються частковим уведенням елементів електронного чи дистанційного навчання у навчальний процес. Це дає можливість, за мінімальних затрат часу та коштів на обладнання, досить ефективно інтенсифікувати та урізноманітнити навчання, не змінюючи кардинально змісту навчальних програм. За таких умов доцільно говорити не про застосування однієї, окремо взятої технології, а про ефективне поєднання різних технологій в єдиному навчальному процесі. Такий процес навчання, у якому традиційні форми навчання поєднуються з дистанційним, або електронним навчанням, називають «комбінованим навчанням» (КН).

У сучасній зарубіжній науковій літературі є багато різних визначень поняття комбінованого навчання, але кожний дослідник має власне розуміння цього терміну. Зазвичай, комбіноване навчання визначається як поєднання різних підходів до викладання або навчальний процес, який охоплює різні методи і ресурси, які походять з різних інформаційних джерел.

Дж. Сміт вважає КН методом дистанційного навчання, де традиційне навчання поєднується з високими (телебачення, Інтернет) та низькими (голосова пошта, конференц-зв'язок) технологіями [9]. Дослідники Flexible Learning Advisory Group розуміють під цим терміном «метод навчання, який поєднує електронне навчання з іншими формами гнучкого навчання і більш традиційними формами навчання» [10, с. 1].

У наукових дослідженнях П. Айзексона, комбіноване навчання визначається, як «суміш» методів і стратегій навчання, але при цьому потрібно розрізняти комбіноване навчання, де справді є стратегія введення/виведення (інформації) і динамічна структура, і «змішане навчання», де чергуються форми введення [10, с. 2].

Є багато способів подання матеріалів у КН. Найбільш поширений, коли теоретичний матеріал подають в електронному вигляді, а потім закріплюють отриману інформацію на практичних заняттях. На думку М. Стоклі, ця суміш методів відображає «гібридну природу» КН [10, с. 2].

У дослідженнях українських науковців поки що відсутнє чітке розуміння поняття комбінованого навчання. Деякі дослідники називають його «змішаною формою навчання», а в працях Н. Муліної, наприклад, воно трактується як «включене навчання» [3, с.12].

З огляду на цей факт, вважаємо за необхідне дати чітке визначення цього поняття. Термін «комбіноване навчання» є для нас найбільш привабливим, оскільки, на нашу думку, він найповніше відображає суть і найбільш характерні риси цього навчання. Це інтегрована форма різних видів Інтернет-навчання, електронного дистанційного та традиційного навчання, за якої навчальний матеріал у будь-якому електронному виді (текстовому, аудіо- або відеоформаті, у вигляді РРТ-презентацій, flash-анімації, Веб-ресурсів та ін.) передається студентові через Інтернет або локальні мережі для самостійного опрацювання, а закріплення та перевірка якості здобутих студентом знань і навичок проводиться в аудиторії під безпосереднім керівництвом викладача з використанням традиційних і мультимедійних засобів навчання.

Мета статті – обґрунтувати необхідність застосування комбінованого навчання, визначити фактори ризику і переваги, які забезпечить його впровадження у навчальний процес вищої школи.

Як ми вже згадували, на сьогоднішній день є ціла низка вищих навчальних

закладів, які спеціалізуються тільки на новітніх видах навчання: віртуальні та відкриті університети, центри дистанційного навчання, Інтернет-курси тощо. Їх ресурсами одночасно може скористатися велика кількість людей. Окрім того, вони мають можливість регулярно оновлювати зміст своїх навчальних програм та створювати нові за відносно невеликий проміжок часу, що створює певну конкуренцію традиційним освітнім закладам, особливо тим, які використовують заочну форму навчання. У зв'язку з цим університети, академії та інститути, які роками працювали за традиційними технологіями, були змушені адаптуватися до сучасного життя, у якому Інтернет чи цифрові носії інформації стали невід'ємними атрибутами навчального процесу. Оскільки більшість сучасних студентів компетентні у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, то завданням навчального закладу, з одного боку, є забезпечити їх можливістю отримати доступ до навчального матеріалу, не прикладаючи до цього надмірних зусиль чи коштів. З іншого боку, навчальний заклад дістає можливість коригувати зміст своїх навчальних програм та спосіб подання навчального матеріалу відповідно до потреб студентів. Однак ключем до успіху є не тільки правильний підбір та застосування засобів навчання, а й вироблення правильної стратегії ведення курсу, контролю знань та оцінки результатів.

Є різні методики поєднання інструментарію і змісту навчального курсу, але всі вони мають за мету досягти найбільшої ефективності навчання за найменшу ціну. Тому, перш ніж почати заняття, треба проаналізувати зміст навчальної програми, рівень підготовки майбутньої аудиторії, які проблеми можуть виникнути з впровадженням та підтримкою курсу. Студенти мають чітко знати, як будуть працювати кожна частина комбінованого курсу і всі разом. Такий курс – це складне поєднання різних видів діяльності для досягнення певних цілей навчання.

Найбільш поширений підхід – це створити навчальний матеріал в електронній формі та зробити його інтерактивним. Це дасть можливість створити цікаву, економічно вигідну і результативну програму електронного навчання [8]. Щоб зробити цю програму більш дієвою, треба проаналізувати, які засоби найбільш придатні та необхідні для даного курсу. Зараз є можливість вибирати з-поміж простих (книжки, документи і PowerPoint презентації, конференц-зв'язок) та складних (курси на компакт-дисках, відео, симулятивні ігри, Веб-семінари) засобів навчання. Як правило, рекомендується комбінувати один складний і один або кілька простіших засобів. Залежно від фінансових і технічних можливостей навчального закладу можна поєднати, наприклад, такі види діяльності:

- традиційні практичні заняття або семінари з відеоконференціями або телемостами;
- традиційні заняття з наступним їх обговоренням у форумі чи перепискою по

електронній пошті;

- групову роботу над домашнім завданням із наступним його обговоренням в аудиторії;
- лекційні заняття в Інтернеті з практичними заняттями в аудиторії;
- лекційні заняття в аудиторії з консультаціями з викладачем через Інтернет;
- виконання домашнього завдання і відсилання його по Інтернету для перевірки викладачеві;
- рольові, симулятивні ігри у віртуальному середовищі у позаурочний час чи під час заняття;
- інші подібні комбінації електронних Інтернет-технологій і традиційних методик навчання.

Вартість кожного виду комбінації залежить від багатьох факторів. Найдорожча частина будь-якої програми комбінованого навчання – це система керування навчанням (якщо немає власних розробників), складність її встановлення і обслуговування. Ще однією вагомою статтею витрат є придбання відповідного програмного забезпечення та обладнання для організації відеоконференцій чи телемостів. Для цього потрібна дорога техніка і більш кваліфіковане технічне обслуговування, ніж за організації лекційних занять в Інтернеті. З іншого боку, дорогими є послуги розробників програм. У більшості випадків для навчального закладу виходом із цієї ситуації може бути винайм інструктора з фірми-розробника програм, який навчає кількох працівників закладу, як створювати такі курси. Залежно від мети та складності навчальної програми вартість курсу може коливатися від кількох сотень до кількох тисяч гривень. Під час розрахунку фінансових затрат потрібно передбачити необхідність регулярного оновлення матеріалів курсу. Частково покрити затрати на створення програми комбінованого навчання можна за рахунок оплати за навчання на таких курсах.

Як бачимо, у разі впровадження програми комбінованого навчання існують певні фактори ризику.

- За неправильно вибраної стратегії результати навчання не виправдають затрат на створення курсу.
- Сучасні реалії настільки швидко змінюються, що курс може втратити актуальність, перш ніж окупить затрачені на нього кошти.
- У разі високої вартості курсу оплата за навчання буде теж високою, що може привести до зменшення кількості студентів, які захочуть і зможуть працювати з даною навчальною програмою.

Окрім фінансових, є й інші ризики, а саме:

- навчальні заклади не завжди мають достатньо технічних можливостей для забезпечення якісного теле- чи відеозв'язку і тому ефективність таких занять

суттєво знизиться;

- не кожен студент має доступ до Інтернету з дому, або за слабого Інтернет-зв'язку частина матеріалу буде втрачена.;
- комп'ютери мають різні потужності та характеристики, тому в розробці програми треба враховувати певні стандарти;
- рольові та симулятивні ігри у віртуальному середовищі потребують від викладача навичок вмілого керування (а, відповідно, і тривалішого навчання), щоб заняття не перетворилося у безладний процес;
- є велика ймовірність того, що студент виконуватиме домашні завдання не самостійно, а з чиеюсь допомогою. Хоча, зрештою, це нескладно перевірити під час очних зустрічей зі студентом.

Висновки. На сучасному етапі традиційна система освіти відстає від потреб студента і суспільства, а дистанційні та електронні технології виправляють цей недолік. Завдяки використанню цих технологій студент і викладач можуть плідно співпрацювати не тільки під час занять у класі, а й за межами освітнього закладу. Але при цьому не слід відмовлятися від традиційних методів навчання, які добре відомі і в деяких навчальних ситуаціях незамінні для відпрацювання певних умінь і навичок. Тому ми вважаємо, що на сьогоднішній день комбінована форма навчання є оптимальним варіантом організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Попри вищезгадані фактори ризику, воно має низку очевидних переваг:

- модульний принцип побудови програми комбінованого навчання дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам студентів;
- різносторонній виклад матеріалу полегшує студентам його сприйняття, а сучасні засоби навчання і комунікаційні технології оптимізують процес вироблення необхідних навичок практичного застосування набутих знань;
- попри те, що комбіноване навчання є до певної міри індивідуалізованим, воно вимагає більшої універсальності викладу навчального матеріалу, що робить його придатним для широкого кола студентів з різним рівнем підготовки та мотивації;
- Інтернет-зв'язок забезпечує наявність одночасного доступу до набагато ширшої аудиторії, що неможливо зробити в умовах традиційного навчання;
- поєднання традиційної і дистанційної форм навчання дає можливість студентам, які не змогли чи не встигли опрацювати навчальний матеріал, надолужити пропущене або вдосконалити свій рівень знань самостійно, за необхідності звертаючись за консультацією до викладача або однокурсників у дистанційній формі. Таким чином, студент має змогу вчитися, перебуваючи в

будь-якому місці і в будь-який зручний для нього час;

- зручний темп навчання, висока швидкість оновлення навчальної програми, можливість користуватися різноманітними мультимедійними засобами та великою кількістю джерел інформації у поєднанні з традиційною системою контролю знань за менших затрат коштів вигідно відрізняють програми комбінованого навчання від програм електронного чи дистанційного навчання.

Виходячи з вищесказаного, можна констатувати, що у разі ретельного планування навчального процесу та обґрунтованого добору засобів, комбіноване навчання є набагато ефективнішим, ніж інші форми навчання і дає студентіві більше шансів навчатися і здобувати якісні знання.

Упровадження системи комбінованого навчання потребує докладного вивчення всіх його аспектів в Україні та за рубежом.

Список використаних джерел

1. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. № 40. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=1078&god=2004>. – Заголовок з титул. екрана.

2. *Кухаренко В., Рибалко О., Сиротенко Н.* Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: Навч. посібн., 3-є вид. / За ред. В. Кухаренка – Х.: НТУ “ХП”, Торсінг, 2002. – 320 с.

3. *Муліна Н.* Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти). Автореф. дис. ... к. пед. н.: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2001. – 22 с.

4. *Стефаненко П.* Теоретичні і методичні основи дистанційного навчання у вищій школі. Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. і псих. АПН України. – К., 2002. – 490 с.

5. *Шуневич Б.* Про основні відмінності між заочним і дистанційним навчанням // Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах: Матеріали другої західно-регіон. наук.-метод. конф. викл. вищих навч. закладів, м. Тернопіль, трав. 1999 р. – Тернопіль: НВП Еліком ЛТД, 1999. – С. 218–221.

6. *Шуневич Б.* Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки. Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т вищ. осв. АПН України. – К., 2008. – 509 с.

7. *A Review of Blended Learning. An Evolving, Multi-Method Approach to Employee*

Training [Электронный ресурс] – Режим доступу:
<http://www.childressconsulting.com/Blended Learning/Blended Learning Article101806b.pdf>
– Назва з титул. екрана.

8. Bersin, Josh. *The Blended Learning Book. Best Practices, Proven Methodologies, and Lessons Learned.* – Pfeiffer, 2004. –330 pp.

9. *Blended Learning An old friend gets a new name.* By Judith M. Smith, Ph .D.
[Электронный ресурс] – Режим доступу:
http://www.grayharriman.com/blended_learning_articles.htm – Назва з титул. екрана.

10. *Blended Learning in K-12/ Wikibooks, the open-content textbooks collection*
[Электронный ресурс] – Режим доступу: [http://en.wikibooks.org/wiki/Blended Learning in K-12/Definitions/The many names of Blended Learning](http://en.wikibooks.org/wiki/Blended_Learning_in_K-12/Definitions/The_many_names_of_Blended_Learning) – Назва з титул. екрана.

11. *Strategies for Building Blended Learning* By Allison Rossett, Felicia Dougliis, and Rebecca V. Frazee [Электронный ресурс] – Режим доступу:
<http://www.learningcircuits.org/2003/jul2003/rossett.htm> – Назва з титул. екрана.

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ КОМБИНИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ УКРАИНЫ

Мусийовска О.Ф.

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы внедрения комбинированного обучения, показаны его преимущества по сравнению с дистанционным и электронным обучением, возможные факторы риска при его применении в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: комбинированное обучение, методы обучения, дистанционное обучение, коммуникационные технологии, электронное обучение, мультимедиа.

BLENDED LEARNING IMPLEMENTATION PROBLEMS IN UKRAINIAN HIGHER SCHOOLS

Musiyovska O.

Resume

The problems of blended learning, its advantages over distance and electronic learning, possible risks of its application in Ukrainian higher schools have been investigated in the article.

Keywords: blended learning, learning methods, distance learning, electronic learning, communication technologies, multimedia.